

MIŠA BRKIĆ

EKSKLUZIVNO
ISPOVESTI NAJVEĆIH SRPSKIH PRIVREDNIKA

BIZNIS KLASA

M
Vukotić
Media

Jul, 2017.

MIŠA BRKIĆ

EKSKLUZIVNO

ISPOVESTI NAJVEĆIH SRPSKIH PRIVREDNIKA

BIZNIS KLASA

Biznismeni su cvet, krem srpskog društva, ono najbolje što imamo. I kad nešto loše urade, nisu oni krivinego sistem. Oni koriste svaku priliku da zarade, a država je tu da ih spreči da to urade mimo propisanih pravila.

DECA ANTINI REFORMI

Avram (i sinovi) Bajloni, Luka Čelović, Đorđe Vajfert, Dimitrije Ćirković, Todor Mijailović, Vladimir Matijević, Nikola Ćuka, Dragutin Stojanović, Dimitrije Dunda, Ilija Milosavljević Kolarac, Vlada Mitić, Pavle Aršinov, Lazar Dunderski, Isidor Dobrović, Lazar Bačić, Nikola Tanurdžić, Dimitrije Mita (i sinovi) Teokarević, Velimir Teodorović, Avram Filipović, Nikola Spasić, Dragomir Milovanović, Milan Stefanović, Vlada Ilić... Srpske zanatlije, trgovci, industrijalci, preduzetnici i krupni kapitalisti pre Drugog svetska rata bili su poznati, cenjeni i uživali su ugled u tadašnjem društvu Kraljevine Jugoslavije.

Dolazak Komunističke partije na vlast posle Drugog svetskog rata, zvanična odluka o izgradnji komunizma u Jugoslaviji i proglašenje radničke klase, za partiju na vlasti značili su i kraj klase kapitalista i preduzetnika. Komunisti su se brzo obračunali s predratnim gazdama i njihovim naslednicima proglašavajući ih narodnim neprijateljima, šaljući ih u pogibiju na Sremski front, osuđujući na višegodišnje kazne zatvora, oduzimajući im građanska prava i konfiskujući im imovinu.

Kad god se dogodilo da je, u međuvremenu, u SFR Jugoslaviji iznikla neka preduzetnička glava unutar socijalističke privredne nomeklature – odmah je proglašavana neprijateljem radničke klase i "letela s ramena", kako ne bi ugrozila postojeći poredak dirigovane ekonomije. Takva sudbina zadesila je, primera radi, neke od poznatih i cenjenih privrednika u vreme obračuna s liberalima, a odmah zatim nastradao je i sloj tehnomenadžera.

Srbija i Jugoslavija odolevale su kapitalizmu i gnušale se kapitalista još gotovo čitavu deceniju od smrti (1980. godina) utemeljivača komunizma Josipa Broza Tita. Prelomna godina bila je 1989. Tek u proleće 1989. godine, izborom Ante Markovića za jugoslovenskog premijera, a naročito u kasnu jesen, padom Berlinskog zida, Srbijom (i Jugoslavijom) počinju da duvaju novi civilizacijski vetrovi koji donose tranziciju socijalizma u kapitalizam i povratak privatne svojine, preduzetničke slobode i tržišta kao merila poslovnog uspeha.

Ta vrata, nažalost, samo su odškrinuta i nikad otvorena do kraja, evo sve do 2017. godine. Ipak, "duh preduzetništva" tada je pušten iz boce i uspeva da odoleva socijalističkom nasleđu.

Iako su kratko trajale, reforme Ante Markovića bile su istorijska prekretnica koja je probudila davno zatomljenu preduzetničku energiju Srba. Ako uopšte postoji zajednička crta svih do ovih dana preživelih srpskih kapitalista, onda im je to "godina rođenja". Svi su se "rodili" 1990. godine, začeti su u reformskom inkubatoru, a idejni otac im je Ante Marković. Odrastali su u surovim uslovima sankcija, međunarodne izolacije, državnog socijalizma i prinudnog egzodusa iz zemlje. Dečje bolesti tranzicije preležali su "na nogama", uz sindrom neželjenog i odbačenog deteta.

Vreme od 1989. do 1991. godine zlatno je doba posleratne srpske preduzetničke ambicije i slobode. Taj period stvarni je početak tranzicije kada kreće da se kali moderna srpska poslovna elita. To je ambijent bez partijsko-birokratskih stega i prepreka, kad počinju da niču i rastu mali poslovni ljudi i sitni preduzetnici kao embrioni kasnijih novih srpskih kapitalista. Ante Marković, sa svojom reformskom Vladom, ruši stari svet samoupravljanja i dirigovane državne privrede a gradi (možda je bolja reč – vraća) svet privatne svojine i preduzetničke slobode, znanja, veština i rizika.

Liberalizovan poslovni ambijent, bez mnogo državnog uplitanja, pogodovao je stvaranju stotina malih STR-ova (samostalnih trgovinskih radnji), SUR-ova (samostalnih ugostiteljskih radnji), zanatlijskih uslužnih radnji, ali i malih i srednjih proizvodnih pogona u raznim oblastima industrije.

Činilo mi se, kao novinaru, da je tada najviše novopečenih preduzetnika nastalo u trgovini i ugostiteljstvu. Sve kasnije geneze nastanka bogatih biznismena u Srbiji počivale su na tezi da oni još tada nisu vodili brigu za reindustrijalizaciju zemlje. Slična "industrijska dilema" mučila

je i mene kao novinara, 1990. i 1991. godine, pa sam jednom prilikom zamolio Ljubomira Madžara, profesora Ekonomskog fakulteta, da mi protumači tu tranzicionu "anomiju". Dobio sam odgovor koji sam zauvek zapamtio: "Šta vas briga, Mišo, gde ljudi ulažu svoj novac. Ne ulažu oni državne pare, pa da je nas briga u šta investiraju. Svoj novac ulažu tamo gde misle da će ga najbrže oploditi i zaraditi. Ako propadnu, izgubiće samo svoje pare i nikoga ne mogu da krive".

Samo na prvi pogled bujali su sitni STR-ovi i SUR-ovi. Ispod te dnevne poslovne užurbanosti dostupne oku običnog građanina "cvetalo je hiljade cvetova" novih biznisa s predispozicijom i željom vlasnika da postanu veliki. "Kad ako ne sad" – zapitaće se u svojoj kancelariji Vuk Hamović, tadašnji finansijski direktor "Energoprojekta", jedne od tada najvećih jugoslovenskih i u međunarodnim razmerama najcenjenijih firmi, koji u to vreme intenzivno razmišlja o odlasku iz tog preduzeća, ne zato što je nezadovoljan mesečnom platom od 2.500 dolara, nego zato što veruje da može uspeti kao privatni preduzetnik.

On nije bio usamljen slučaj. Mnogi mladi, obrazovani, direktori u socijalističkim preduzećima razmišljaju na sličan način.

Današnji krupni srpski kapitalisti uglavnom su započeli karijere na tri načina.

Prvi je bio prethodno višegodišnje bavljenje privatnim poslom. Doajen te grupe je Bogoljub Karić, privatnik iz Peći, koji je, posle kratke estradne karijere, početkom 80-tih godina prošlog veka, "namirisao budućnost" u privatnoj inicijativi i, s braćom i sestrom, počeo porodični posao proizvodnje ašova i lopata. U tu grupu spadaju i Milija Babović,

koji je počeo svoj biznis sa samostalnom trgovinskom radnjom za tekstil, 1982. godine u Beranama, Miodrag Kostić, ali i Veselin Jevrosimović, povratnik iz "belog sveta", sa solidnim poslovnim znanjem i iskustvom u oblasti IT tehnologija.

Drugu grupu čine direktori socijalističkih preduzeća, koji su u njima "ispekli zanat" i stekli međunarodne partnere (veze i kontakte), koji će im biti važna logistička podrška u širenju privatnog posla. Među takve ubrajaju se Zoran Drakulić, Miroslav Mišković, Toplica Spasojević, Rodoljub Drašković, Miodrag Babić, Miroljub Aleksić...

Treću grupu čine samonikli poslovni ljudi, nastali baš u kratkotrajnom dvogodišnjem periodu reformskog zamaaha Ante Markovića. Među njima su Branislav Grujić, Andrej Jovanović, Milan Beko... Tadašnje male firme nekih od njih bile su poslovne imperije u začetku.

Svi ti ljudi od početka su vodili svoje kompanije na odgovoran način, pazeći na zaradu (profit) kao krajnji cilj bavljenja biznisom. A mnogi od njih u to vreme zaraduju svoj prvi milion.

Zanimljiv sociološki fenomen je da u to vreme još ne postoji animozitet javnosti prema ljudima koji se bogate. Verovatno zato što još nema tako vidljivo bogatih i zato što nema još tako izrazitog socijalnog raslojavanja.

Nesreća Srbije je što se, posle rušenja Vlade Ante Markovića i raspada SFR Jugoslavije u ratnom vohoru, nastavila tranzicija u iregularnom okruženju međunarodne izolacije, populizma i centralističko-dirigovane državne ekonomije.

U uslovima međunarodnih sankcija najveći broj izra-slih poslovnih ljudi napušta Srbiju (Jugoslaviju) i svoje biznise seli u inostranstvo jer su, posle propasti reformi Ante

Markovića i izolacije, shvatili da Srbija nije pogodno mesto za biznis.

Tako nastaje nova srpska poslovna dijaspora, preduzetnici u rasejanju, kapitalisti-gastarbajteri.

Nije čudno da su to prvi počeli da rade "geneksovc", to je bila ekipa "mladih lavova", školovanih u moćnoj spoljno-trgovinskoj firmi. Oni su brzo shvatili s kim imaju posla, pa je tako nastala urbana legenda o "meetingu" na iznajmljenom turističkom brodu u Lenjingradu, kada je, navodno, Miloševiću poslat ultimatum – ili da pristane da svaki šef predstavništva u inostranstvu privatizuje svoj deo "Geneks"-ovih poslova ili će oni to učiniti sami i bez njegovog pristanka. Njihov ultimatum je, navodno, odbijen pa je pala odluka da se osamostale na "Geneks"-ovoj infrastrukturi. Kao i sve urbane legende, i ova nema mnogo utemeljenja u stvarnosti, bar tako tvrdi jedan od ključnih "Geneks"-ovih ljudi iz tog vremena – Zoran Drakulić. Bez obzira na legendu, "Geneks" je bio rasadnik (inkubator) kadrova, iz koga je stasao deo nove srpske poslovne elite.

Najveći broj preduzetnika koji su preselili kompanije van Srbije počeo je da posluje na tim novim, inostranim tržištima i da se bavi poslovima na globalnom tržištu, ali i biznisima koji su bili unosni u zemljama (Rusija, Češka, Engleska, Nemačka, SAD, Grčka...), u koje su se doselili.

Nekima od njih dragoceno i najveće biznis iskustvo donelo je poslovanje u Rusiji, državi čiji je početak tranzicije bio brutalan i u kome su preživeli samo najokretniji i najспособniji. Deo tog izbeglog poslovnog sveta iz Srbije imao je drugačiji i razumljiv poslovni refleks – Srbija (Jugoslavija) je izolovana sa svih strana, ali da bi preživela ona nekako mora poslovno da komunicira sa svetom i to je za njih bila

prilika da se zaradi. Fokus je bio na profitabilnom obezbeđivanju neophodnih sirovina, repromaterijala, kapitala, hrane i ostalih potrepština za privredu i građane, kako bi se ublažile sankcije i obezbedilo preživljavanje. U to vreme, niko od poslovnih ljudi nije razmišljao da svoje poslovanje usmeri ka transferu najnovijih svetskih znanja i tehnologija u Srbiju jer su prioriteti države i poslovnog ambijenta bili drugačiji, odnosno svedeni na egzistencijalni nivo.

Nije nebitna činjenica da su neki od njih biznis shvatili kao takmičenje, donoseći u svoje poslovanje duh sporta koji su se u mladosti bavili (Miroslav Mišković, Toplica Spasojević, Milija Babović, Andrej Jovanović, Zoran Drakulić, Miodrag Kostić, Branislav Grujić...).

Međunarodne sankcije, iregularni uslovi poslovanja i dirigovana privreda bili su, međutim, idealno tle za formiranje jedne nove grupacije kapitalista – švercere i "koncecionare", koji su radili u dosluhu sa političkom nomenklaturom na vlasti. Švercom, ilegalnim uvozom-izvoznom i "koncecionarskim" poslovima mogli su da se bave samo odabrani ljudi od poverenja tadašnjeg neprikosnovenog političkog lidera Slobodana Miloševića.

Ti novokomponovani biznismeni regrutovani su iz dva rezervoara. Jedan je bio politički – to su vladajuće Socijalistička partije Srbije i Jugoslovenska levica (JUL) – čiji su pojedini preduzimljiviji funkcioneri shvatili da im partijska država i dirigovana privreda omogućavaju jednostavno, lako i brzo, sticanje kapitala. Drugi je kriminogeno-ratni, koji su činili sitni kriminalci iz beogradskog podzemlja i "penzionisane" ubice državnih službi bezbednosti iz vremena Titove Jugoslavije, koji su iskoristili rat na prostorima bivše SFRJ da u Srbiji postanu cenjene patriote i neupitni "biznismeni".

Miloševići "koncesionari" bili su ljudi od poverenja koji su dobili basnoslovno unosne poslove, uglavnom vezane za šverc životnih potrepština za stanovništvo i ključnih sirovina za industriju. Bila je to mreža odanih i poverljivih pojedinaca-prijatelja u kojoj je neko dobio uvoz nafte, neko izvoz pšenice, neko uvoz alkoholnih pića, neko je koncesiju za cigarete, neko na transport i logistiku, neko na žvakaće gume... Tako su, preko noći i najčešće metodama kriminalnog podzemlja, nastajale poslovne imperije čiji je rok trajanja bio omeđen Miloševićevom vlašću. Vladajuća nomenklatura nije se libila da neposlušnost kažnjava ubistvima, o čemu svedoče sudbine nekih vrlo visoko pozicioniranih ljubimaca režima (Zoran Kundak Todorović, Radovan Badža Stojčić, Žika Jat Petrović...).

Naravno, najviše novca slivalo se kod davaoca koncesije, to je (uz apsolutnu odanost) bio uslov da se dobije lukrativan posao. Ali, i za koncesionara je ostajalo toliko da je mogao da se nesmetano razmeće naprasno stečenim bogatstvom. To je bilo vreme nastajanja jedne grupe srpskih milionera, možda bi se moglo reći klasičnog (iz literature) "nouveau riche". Najveći deo njih propao je s padom Miloševića, što je ukazivalo na postojanje formalizovanih, ali verovatno nepotpisanih, "koncesionih" ugovora.

Iako su sankcije u Srbiji proizvele nakaradnu švercersko-kriminogenu verziju biznisa, nisu uništile virus pravog. On je u Srbiji, pod uticajem sankcija, bio samo primoran da, u izvesnom smislu, mutira, prilagodavajući se novonastalim okolnosti.

Sankcije, međunarodnu izolaciju i Miloševićevu vlast preživeli su preduzetnici i poslovni ljudi koji su se "zarazili" virusom preduzetništva u vreme Ante Markovića ili imali

menadžerske sposobnosti u socijalističkoj Jugoslaviji. Među njima bilo je i onih koji su na razne načine, pa i finansijski, pomagali opozicione partije i podržavali građanske ideje i pokrete u borbi protiv Miloševića. "Kakvo je to pitanje zašto sam pomagao Miloševićeve protivnike? Pa zato što će samo u demokratskom slobodnom društvu moja kompanija vredeti više i imati pravu vrednost", objašnjavao mi je jedan od vodeći srpskih biznismena svoj angažman na podriivanju Miloševićevog režima.

I zaista, procvat preduzetništva i srpskih kapitalista ponovo je nastupio s obaranjem Miloševića i dolaskom demokratskih partija na vlast, u oktobru 2000. godine. Iako su protivnici Zorana Đinđića, prvog demokratski izabranog premijera Srbije posle Drugog svetskog rata, nastojali da ocrne i minimalizuju njegov rad na reformama i modernizaciji, Đinđić je ponovo uspeo, kao Ante Marković deceniju ranije, da stvori ambijent u kome se osetio preduzetnički polet.

Kao što je kod Markovića "srce" reformi bilo privatizacija, tako je i Đinđić prvo i silovito krenuo s privatizacijom, što mu ni danas ne opraštaju socijalistički nostalgičari i ljubitelji društveno-državne svojine. Đinđić je znao da će tako stvoriti institucionalnu pretpostavku za ponovno oživljavanje, proširivanje i jačanje klase kapitalista. Osim privatizacije, Vlada je povlačila reformske poteze u svim oblastima ekonomije, kao što je to radio i Ante Marković. Država se otvorila, tržište je liberalizovano, bankarski sistem odsečen od državnog upravljanja, Vlada je započela deregulaciju... što je sve omogućilo novi preduzetnički polet.

Logično, preduzetnici koji su preživeli Miloševićeve '90-te godine, imali su u demokratskom okruženju i

liberalizovanoj atmosferi bolju startnu poziciju, oni su se već iskalili pod sankcijama i stekli međunarodno iskustvo. Osokoljeni demokratskim promenama, vraćaju biznise u Srbiju, a spremni su i na poslovni rizik unoseći u zemlju kapital stečen u inostranstvu i investirajući u domaću privredu.

Nova poslovna klima, vlasnička transformacija, opredeljenje političke elite za modernu evropsku državu, omogućavaju (kao i svuda u kapitalističkom svetu) da sloj poslovnih ljudi počne da se bogati. Neki uvećavaju bogatstvo šireći ranije stvorene poslovne imperije; neki, zbog nemogućnosti da uđu u energetske ili telekomunikacioni biznis, započinju lukrativne poslove s nekretninama; drugi kupuju obradivu zemlju; treći postaju ozbiljni industrijalci... Među novom klasom pojavljuje se i deo poslovne elite koji postaje "predmet javne mržnje" zbog neskrivenog malograđanskog razmetanja, kojim dominiraju estradni maniri, luksuzne jahte i privatni mlaznjaci.

Društvo nesviklo na tako otvoreno drastične socijalne razlike odjednom počinje da se pita "jesmo li se za to borili" i da li tranzicija zaista tako treba da izgleda. Javnost ne dočekuje tu novu realnost s oduševljenjem i euforijom i počinje da gubi početni reformski entuzijazam. Posle ubistva premijera Đinđića, u Srbiji je sve manje branitelja tranzicije i reformi. Samoproklamovani narodni tribuni, demagozi, intelektualne narikače, kulturna elita, nedorasli politički prvaci... svi oni koji su decenijama navikli da parazitiraju na državnoj finansijskoj apanaži, podbadaju i huškaju narod protiv kapitalista, uz svesrdnu pomoć politički korumpiranih medija.

Čekao se samo pogodan trenutak za "vartolomejsku noć".

Globalna ekonomska kriza, iz 2008. godine, bila je ta inicijalna kapisla za otvoreni lov na kapitaliste u Srbiji. Trubu u lovu ponosno je nosio civilizacijskom trenutku politički nedorasli predsednik države Boris Tadić, koji je krenuo u obračun s poslovnom elitom koristeći klasičnu populističku retoriku. Umesto da prihvati socijalni pakt o nenapadanju s kapitalistima (poslodavcima) i sindikatima, Tadić se okomio na kapitaliste, proglašavajući ih nemoralnim tajkunima.

Da bi prikrili vlastitu nesposobnost kreiranja mera i ambijenta podsticajnog za nove biznise, nove tehnologije, nove poslove i nova radna mesta, ali i odgovornost za nastavak propadanja privrede, društva i države, vladajuća elita svu krivicu, spretnom zamenom teza i po principu "dr'žte vuka", svaljuje na kapitaliste koji se, navodno, nemoralno bogate u vreme krize. Većina stanovništva, već iscrpljena višegodišnjim nečinjenjem domaćih političara u popravljanju društvenog ambijenta i životnog standarda, dodatno preplašena pristizanjem spoljne krize i zbog toga podložna političkoj manipulaciji, lako je prihvatila mantru o tajkunima kao glavnim krivcima za sve svoje nevolje.

Tako je reč/pojam "tajkun" ušla na velika vrata javne scene u Srbiji. U malo tranzicionih zemalja tako se lako i glatko zapatio pogrdni naziv tajkun za poslovne ljude. Rusija i Srbija, i u tom pogledu, dele svetsku bratsku slavu u percepciji tajkuna – klase ljudi koju građani ne vole, stalno im zamera način na koji su se obogatili i na izborima obavezno glasaju za političare koji, kad god dođu na vlast, počinju kampanju ispitivanja porekla imovine tajkuna i porekla prvog miliona bogatih biznismena.

Istina, u Rusiji je pojam "oligarh" mnogo više u optičanju od tajkuna. Ta distinkcija, u određenoj meri, ukazuje i na

različite startne pozicije i društveno-ekonomsko-političke okolnosti nastajanja klase kapitalista u Rusiji i Srbiji. Ruski tajkuni (oligarsi) na početku tranzicije dolaze iz državnih bezbednosnih struktura i nastaju kao moćni poslovni ljudi u direktnoj sprezi s političkom nomenklaturom, koja im omogućava ulazak u biznise s prirodnim resursima i strateške industrije. Srpski tajkuni, u prvoj fazi reformi (Ante Marković), dolaze ili iz socijalističkog privrednog miljea ili su samonikli i odlučuju se za privatni biznis, oslanjajući se na svoje znanje, iskustvo, prethodno stvorene veze, veštine i vlastiti kapital. Oni nemaju na raspolaganju državne i prirodne resurse, niti uzimaju državni novac, a postaju uspešni privatni biznismeni prolazeći ličnu tranziciju zajedno s tranzicijom društvenog i ekonomskog sistema.

Inače, reč tajkun izvedena je od japanske reči *taikun*. Tačnije, ta reč je kineskog porekla, a bukvalno znači „veliki gospodar/princ“ ili „vrhovni komandant“. U Edo periodu (od 1600. do 1867. godine, početak ranog modernog Japana) ova reč korišćena je kao titula kojom su se označavali visoki komandiri stranih vojnih sila, analogno japanskom šogunu.

Modifikovana verzija ove reči javlja se u engleskom jeziku kao *tycoon*, a odnosi se na bogatog menadžera. Reč je ušla u engleski jezik u 19. veku, sa povratkom pomorskog komodora Metju Perija (Matthew Perry) iz Japana, gde je, 1854. godine, pregovarao sa šogunom verujući da je on car. Američkog predsednika Abrahama Linkolna njegovi saradnici u šali su oslovljavali sa „tajkun“, odakle se ovaj izraz proširio u poslovnom svetu. Danas se, pod uticajem snažnih levičarskih ideja, smatra da pojedini poslovni lideri imaju više moći nego vode država. U zapadnim zemljama pojam tajkun uglavnom nema posebnu konotaciju (osim materijalne), a

među imenima koja su često u opticaju su: Silvio Berlusconi, Majkl Blumberg, Voren Bafet, Bil Gejts, Žan Pol Geti, Konrad Hilton, Rupert Mardok, Džon D. Rokfeler, Džordž Soroš, Donald Tramp, Ted Tarner, Fransoa Anri Pino... Ali, zato je u tranzicionim zemljama, kao etimološki prikladno, prihvaćeno da se takvi lideri nazivaju tajkunima s pretežno negativnom konotacijom i asocijacijom na nepošten način sticanja bogatstva. Tako je u srpskom javnom diskursu odo maćeno da tajkun označava osobe koje su u vreme privatizacije i uvođenja tržišta kapitala stvorile bogatstvo i mrežu poslovnih veza, finansijske moćnike koji su se obogatili naglo, bez novca i rada, na sumnjiv način.

Taj pogrđni odnos prema bogatim poslovnim ljudima prihvaćen je kao opšte pravilo za sve biznismene – svaki je tajkun – iako se najveći broj srpskih kapitalista, nastalih posle sloma socijalizma, nije obogatio naglo, bez novca i rada i na sumnjiv način. Naprotiv, to su porodični ljudi koji su velikim radom, znanjem, poslovnim veštinama, iskustvom, dugogodišnjim vezama, strpljivo i polako gradili i organizovali svoje kompanije po ugledu na uspešne poslovne imperije u razvijenom kapitalizmu i svoju imovinu uvećavali korak po korak.

Takva atmosfera navela je najvećeg srpskog biznismena na početku 21. veka Miroslava Miškovića da na jednom od tradicionalnih godišnjih obraćanja poslovnim partnerima poruči srpskoj javnosti i političarima: „Bilo bi dobro da u Srbiji postoji Bil Gejts, ali mi takvog nemamo. Takvi smo kakvi smo, bolje od nas nemate. Ne može svaka Vlada da stvara svoje privrednike. Ne mogu se politički poslušnici u privredi stvarati po meri svakog režima, jer oni nemaju rejting”.

Široko prihvatanje pogrđnog naziva tajkun bilo je neka vrsta otpora srpskog socijalističkog nasleđa novoprstigloj

tranziciji i dolazećem kapitalizmu. Otuda stalne optužbe koje su se u javnosti primale zdravo za gotovo da "tajkuni vladaju iz senke", "tajkuni prave vlade" i utiču na njihovu ekonomsku politiku po ugledu na Nemačku, Veliku Britaniju ili Ameriku. U svim ovim godinama tranzicije činilo se kao da Srbija nevoljno i bez entuzijazma prihvata kapitalizam i ako bi moglo – bez kapitalista. Srbija je postala retka zemlja s tako visokim, rasprostranjenim i neskrivenim animozitetom prema preduzetništvu, ličnoj inicijativi i ekonomskoj slobodi.

Profesor Ljubomir Madžar (intervju za *Novi magazin*) smatra da je "Srbija zemlja bez ekonomskih šansi do u prilično daleku doglednu budućnost, zato što je vlast u situaciji da više glasova može da zaradi zauzimajući neprijateljski stav prema poslovnom svetu, nego da ga podržava. Sam sistem i ponašanje biračkog tela podstiče vlast da prema poslovnom svetu vodi politiku od koje će biračko telo boleći glava. Ovde je evidentna narogušenost biračkog tela prema ljudima koji su se zimali. Čim se on malo istakne, kaže: gde je pokrao, koga je pokrao, gde je opljačkao itd. Taj mentalitet je nešto što će dugo biti s nama i što će biti razlog naše velike ekonomske nevolje. S jedne strane, narod traži posao; nema veće potrebe društvene nego da se povećava zaposlenost. A sa druge strane, taj isti narod na izborima, u političkim procesima, podržava politiku koja je neprijateljski okrenuta prema preduzetnicima koji su jedina nada da se ta zaposlenost počne povećavati".

Kad sam pitao Božidara Đelića (za nedeljenik *Vreme*) zašto Srbi ne vole bogate ljude, on je odgovorio: "Problem je što nismo prošli istinsku industrijsku revoluciju. Ta revolucija u Srbiji bila je prekratka, tako da nije izrasla klasa

ljudi koji su mogli da dokažu da su bogati preduzetnici u stanju da stabilizuju zemlju i kroz to, naravno, obezbede i svoje interese”.

Tadićeви spin doktori i propagandna mašinerija, zarad sitnog ličnog političkog interesa, stavili su na stub srama preduzetništvo, privatnu svojinu, tržište i kapitalizam. Mediji su likovali, a primitivan svet i levičarska inteligencija orgijali su nad svakim propalim ili pritvorenim biznismenom, nad svakom poništenom privatizacijom i uništenim biznisom. Vlast je počela da donosi revolucionarne zakone (na primer, Zakon o planiranju i izgradnji) samo da bi sprečila poslovne ljude da se bogate. Ta levičarska (socijalistička) bolest toliko se ukorenila u srpsko društvo da je jedan od krupnijih srpskih kapitalista Miroljub Aleksić, vlasnik “Alko grupe”, i u januaru 2017. godine, u intervju za nedeljnik *Vranjske* (dakle, deset godina posle Tadićeve “vartolomejske noći”), morao da apeluje: “Ne bojte se bogatih ljudi koji svojim radom i kapitalom vuku napred. Podržite ih i pomognite im, jer sklonost ka biznisu je takode talenat. Bolje je imati hiljade bogatih ljudi nego hiljade siromašnih”.

Skoro će dve decenije kako je Srbija zvanično, u vreme demokratskih promena 2000. godine, proklamovala da gradi kapitalizam. Ne ide joj baš najbolje, kapitalizam se sporo prima u Srbiji, socijalizam je žilav u svim porama društva i žal za tim sistemom još je velika. Većina ljudi teško se mire s činjenicom da moraju da rade za kapitalistu i dalje veruju da im je država miliji gazda (poslodavac).

Zoran Živković, v.d. premijera iz nužde, posle ubistva Zorana Đinđića, proročanski je, 2003. godine, nagovestio na oproštajnoj konferenciji za novinare da će Srbija dovršiti tranziciju i postati kapitalistička država kad se svi građani

budu pomirili s činjenicom da rade za 100 domaćih gazda.

To malo stasale preduzetničke klase i krupnih kapitalista što su se zapatili u vreme raspada socijalizma i u početnim godinama kapitalizma trpi tešku skoro trodecenijsku muku, koju im nameću i društvo i država. Oni su i dalje dežurni krivci za sve nevolje građana, zlatna moneta za potkusurivanje političara-populista, česti gosti na optuženičkim klupama srpskog pravosuđa, "ovce za šišanje" mnogobrojnih zakona o ispitivanju porekla imovine, mete otmičara-kriminalaca...

Pitao sam jednom prilikom Miroslava Miškovića, vlasnika, početkom ovog milenijuma, najveće srpske kompanije „Delta holding“, smeta li mu to što se uz njegovo ime obavezno vezuje "tajkun", a on kaže: "U početku da, sada ne. To treba državi da smeta. Jer, država ne može da ide napred dok nema uzora među bogatim i uspešnim poslovnim ljudima".

Poslednji pokušaj uspostavljanja aktivne miroljubive koegzistencije između politike i biznisa dogodio se u aprilu 2010. godine, kad je svetska ekonomska kriza iz 2008. godine već uveliko harala Srbijom. Poslovni ljudi inicirali su sastanak sa sindikalnim prvacima i političkom elitom, koju je predvodio predsednik države Boris Tadić. Ponuda biznismena je bila da i oni i njihovi najbolji menadžeri pomognu pojedinim regionima, propalim društvenim preduzećima i neefikasnim državnim firmama da amortizuju posledice krize i osmisle novu strategiju razvoja. "Stavili smo državi na raspolaganje resurs koga ona nema, to je znanje, vizija, upravljanje", kaže jedan od biznismena, učesnika sastanka, i dodaje da je to bila ideja Milana Beka.

Beko kaže da su vlasnici privatnih kompanija na taj način želeli da pomognu Srbiji, s ambicijom da taj sastanak

bude i konačno zakopavanje "ratnih sekira" i ulazak u proces emancipacije kapitalista i približavanja biznismena i političara.

Godinu dana kasnije, u junu 2011, predsednik Srbije Boris Tadić izjavio je za RTS da u Srbiji i dalje postoje nepristojno bogati ljudi, privilegovani zbog krupnog kapitala i dodao da nema najbolje odnose sa njima. "Mislim da većina njih do svog kapitala nije došla u uslovima regularne ekonomske utakmice, nego su koristili privilegovane uslove i u vreme Miloševića, ali i posle 5. oktobra", rekao je Tadić.

Sterilne vladajuće političke elite, bez vizije budućnosti srpske države i društva, do sada su, uglavnom, građanima dobro prodavale samo dve teme: četnici-partizani i lov na tajkune. Nije bilo potrebe izmišljati treću.

Neuspeli pokušaj društvenog pakta biznismena i političara bio je vododelnica – levičarski populizam definitivno je pobedio, srpski kapitalisti nisu sa sebe skinuli mrlju zvanu tajkun. Provalija između domaćih kapitalista i javnosti postajala je sve veća. Bio je to početak "bune na kapitalističke dahije" i najava kasnijih hapšenja kapitalista i sudskih procesa.

Politička elita i vladajuća nomenklatura u Srbiji nije želela, a nije se ni trudila, da obezbedi vladavinu prava, pa ako neko od biznismena pravi krivično delo za to mora i da odgovara. Umesto toga, izabran je drugi model – svaki privredni rizik proglašavan je kao krivično delo. A običnim ljudima ostalo je nedostupno tumačenje da, kad neki preduzetnik ulazi u privredni rizik, on može jako puno dobiti, ali i izgubiti. Kad bi se u zapadnim sistemima razvijenih kapitalističkih privreda ponašali kao u Srbiji, onda bi zatvori bili puni Vanderbiltova, Karnegija, Morgana, Rokfelera, Bafeta,

Maska, Gejtsa ... svih onih koji su napravili i danas učestvuju u stvaranju Amerike.

”Naša javnost je takva da voli da progoni poslovne ljude, a nije im naklonjena ni akademska javnost, i to naročito oni koji se bave disciplinama daljim od ekonomije. Neke vlasti su došle do svojih izbornih pobeda tako što su sudski uzele u postupak neke poslovne ljude. Naša javnost je takva da voli vlast koja progoni poslovne ljude, naročito one krupnije, a nikome ne pada na pamet da se zapita ko će zaposliti nezaposlene, ko će da omogući da se poveća dohodak. Biznismeni su postali crna ovca, nemaju ugled i popularnost koju zaslužuju, na njih se bacaju drvijem i kamenjem. Izvesna tolerancija se pojavila prema sitnijim poslovnim ljudima i njih manje mrze nego krupne, što je pogrešno jer svaki sitni poslovni čovek ulazi u biznis da postane krupan. To što se udara po krupnima obeshrabruje i sitne jer sitniji najbolje rade ukoliko imaju nadu da mogu da porastu. Dok god se u Srbiji najviše glasova dobija tako što će se grmeti po tajkunima nema nade da će se napredovati. Zaključak je i preporuka da se poslovnim ljudima posveti što veća pažnja, da oni postanu junaci našeg vremena, na kraju nije ni lako biti poslovni čovek, iz dana u dan donosti krupne odluke. Kad god sam morao neku krupnu odluku da donesem samo što se nisam razboleo. Poslovni ljudi treba da imaju veću podršku, ne zbog njih nego zbog nas”. (reči profesora Ljubomira Madžara na panel diskusija povodom 10 godina magazina *Biznis* i *Ekonometar*, 22.2.2016.).

Poznati beogradski advokat Dragoljub Todorović napisao je da ”U Srbiji danas i ovde za 90 odsto populacije kapitalizam je bauk, a kapitalisti glavni uzrok teškog života i svih problema građana Srbije. Srbija je jedna od retkih država u

Evropi u kojoj su jednakost u siromaštvu, svaki drugi egalitarizam i uravnilovka ideal najvećeg dela njenog stanovništva. U Srbiji je svaki bogat i uspešan čovek sumnjiv i kandidat za hapšenja, oduzimanja imovine i raznovrsnu satanizaciju". (*Danas*, 4.11.2013.)

Tako izgleda dvodecenijska sudbina srpskih kapitalista na prelazu dva milenijuma.

Ili, što bi rekao Milan Beko: "Postojimo i razvijamo se uprkos državi, a ne zahvaljujući njoj".

Pored sve golgote u poslovanju i nerazumevanja javnosti, profesor Madžar ovako vidi srpske poslovne ljude: "Biznismeni su cvet, krem srpskog društva, ono najbolje što imamo. I kad nešto loše urade, nisu oni krivi nego sistem. Oni koriste svaku priliku da zarade, a država je tu da ih spreči da to urade mimo propisanih pravila".

Mnogi, naravno, neće podeliti ovo mišljenje uglednog profesora. Polemike o nastanku i ulozi krupnih kapitalista u postsocijalističkoj Srbiji dugo će još opterećivati javni prostor i sprečavati napredak zemlje.

Ova knjiga skroman je dokumentaristički prilog razumevanju preduzetništva i slobode. Iz autentičnih priča preduzetnika, čije su kompanije bile ili jesu najveće u Srbiji i među najvećim u regionu, ko ume da razume, moguće je iščitavati hroniku države koja više od tri decenije pokušava da završi tranziciju.

Kompanije koje su napravili ovi biznismeni jesu ono "najbolje iz Srbije" čime bi ona trebalo da se hvali i ponosi.

Svi oni, bez trunke dvoumljenja, vratili su u Srbiju svoje biznise i uneli kapital zaraden u inostranstvu posle demokratskih promena i popravljanja poslovnog ambijenta.

U te kompanije, zahvaljujući njihovim vlasnicima, ugrađeni su evropski standardi i maniri, mnogo pre nego će Srbija ući u Evropsku uniju. Ta mala grupa ljudi pokazala je šta znači rizikovati i koliko je rizik ugrađen u suštinu preduzetništva.

Oni zapošljavaju desetine hiljada radnika.

Ti poslovni ljudi prave profit i njihove firme posluju pozitivno, a tako je (najmanje) dve decenije, dok, istovremeno i u istom poslovnom okruženju, državna preduzeća stalno prave gubitke i troše novac građana-poreskih obveznika.

Milijarde evra uplatili su ovi poslovni ljudi u budžet Srbije i omogućili da u Srbiji funkcionišu državni i društveni servisi kao što su škole, bolnice, policija, vojska...

Kompanije u vlasništvu ovih ljudi najbolji su "ambasadori" Srbije u regionu, šire svoje poslove u susedne države, koje im ne skrivaju dobrodošlicu, jer zapošljavaju ta mošnje radnike.

Tehnološki i organizaciono – to su najmodernije srpske kompanije, čije inovacije omogućavaju Srbiji da drži korak s razvijenim svetom. Njihovi proizvodi – od jabuka do softvera – prodaju se bez teškoća na najprobirljivijim tržištima od Amerike i Rusije, do Kine. Ključna *differentia specifica* koja ovu malu grupu ljudi (uz još nekoliko koji nisu u knjizi) odvaja od "biznis zvezda padalica" – partijskih i državnih biznismena, biznismena-švercera i *underground* biznismena – jeste nesporna činjenica da njihove kompanije traju trideset, pa i više godina godina. Za svetske standarde – to nije mnogo. Ali za Srbiju, u kojoj su se političke elite menjale kao čarape, to svakako jeste uspeh.

Svi ovi ljudi sa, svojim biznisima i kompanijama, nadživeli su svoje političke savremenike. To jeste dobro. I

ohrabrujuće. Njihove zasluge za modernizaciju Srbije mnogo su veće i značajnije od zasluga pojedinih političara koji se rado "kite tuđim perjem" i koji su nezasluženo prigrlili zasluge koje im ne pripadaju.

Autor